

Bovenstaande beschrijving doet echter geen recht aan de soms kleurrijke details die de auteur aandraagt. Zo komen we over de eerste naoorlogse jaren te weten dat papier voor de krant moeilijk te verkrijgen was evenals fietsbanden voor bezorgers en fotorolletjes voor fotografen. We maken tevens kennis met de bedreiging die de lokale kranten voelden tengevolge van de lokale omroep en de komst van vele gratis reclamebladen. Het boek van Pekelharing vertelt echter vooral de geschiedenis van de Nederlandse Nieuwsbladpers (NNP). De auteur was zelf directeur van deze organisatie. Hierdoor heeft hij soms te weinig distantie van zijn onderwerp. Gevolg is dat naar mijn mening soms te uitgebreid ingegaan wordt op allerlei details, terwijl we relatief weinig te horen krijgen van de meningsverschillen die in het NNP aanwezig waren. Bijkomend probleem is dat de auteur soms vaktermen gebruikt, bijvoorbeeld ‘cross-ownership-regelingen’ (227), zonder dat hij ze uitlegt.

Pekelharing heeft naar eigen zeggen uitgebreid bronnenonderzoek gedaan en het notenapparaat aan het eind van het boek ondersteunt dit verhaal. Vervelend is dat hij vooral gebruik heeft gemaakt van de archieven van de NNP, maar waar deze archieven zich bevinden, wordt niet duidelijk. Na raadpleging van internet kwam ik erachter dat de archieven zich bevinden in het Internationaal instituut voor sociale geschiedenis (IISG). De noten verwijzen echter niet naar de inventaris die door het IISG is gemaakt. Wil men de auteur controleren dan zal men in het archief moeten zoeken naar vage omschrijvingen als ‘briefje Boom, 10 oktober 1945’ (245) of ‘verslag 1 mei 1966-1 juli 1967, p. 5.’ (255). Journalisten doen soms moeite om hun bronnen te beschermen, maar hier had de auteur beter kunnen aansluiten bij de duidelijke annotatie die historici hanteren. Dit neemt niet weg dat het boek een vrijwel braakliggend terrein aanboort en dat het veel interessante details biedt. Het werk levert heel wat achtergrondinformatie die handig is voor de bestudering van de vele lokale kranten die in gemeentelijke en streekarchieven bewaard worden.

Aron de Vries

G. Valk, *AZ is de naam! Geschiedenis van het betaald voetbal in Alkmaar* (Amsterdam, Antwerpen: L. J. Veen, 2004, 320 blz., ISBN 90 204 0596 9).

Het blijft een opvallend feit: anno 2006 oogt het aantal door Nederlandse vakhistorici geschreven boeken en dissertaties op het gebied van de sportgeschiedenis nog altijd uiterst bescheiden. Terwijl er de afgelopen decennia steeds meer populaire boeken over de geschiedenis van bepaalde takken van sport verschenen en er daarnaast ook talloze biografieën en autobiografieën van topsporters op de markt werden gebracht, ligt de in Nederland beoefende academische sportgeschiedenis mijlenver achter bij die in bijvoorbeeld Engeland, Schotland, Duitsland, Italië en de Verenigde Staten. De situatie op het deelterrein van de geschiedenis van de Nederlandse voetbalsport is in dit verband bijzonder illustratief. In 1955 promoveerde de socioloog Cees Miermans op zijn rijk gedocumenteerde studie *Voetbal in Nederland*. Daarin behandelt hij op — ook naar huidige maatstaven — voorbeeldige wijze de geschiedenis, de ontwikkeling en de

maatschappelijke betekenis van de voetbalsport in ons land. In de volgende halve eeuw (!) zijn er nog vele scripties geschreven over voetbalhistorische onderwerpen en enkele belangrijke proefschriften verdedigd (van met name de sociologen Ruud Stokvis en Maarten van Bottenburg, in respectievelijk 1978 en 1994) waarin ook voetbalgeschiedenis een plaats kreeg, maar dat was het dan ook wel. Kennelijk bleef men binnen de Nederlandse academische geschiedschrijving ook na de cultuuromslag in de jaren 1960 en 1970 een gereserveerde houding tegenover de voetbalsport cultiveren. Hoe anders valt te verklaren dat de auteurs Schuyt en Taverne in hun in 2000 verschenen grote boek over het Nederland van de jaren rond en na 1950, niets, maar dan ook helemaal niets, schrijven over het onderwerp dat toen bij het grote publiek geweldig in de belangstelling stond en waarover de kranten vol stonden: pro en contra de invoering van betaald voetbal in Nederland. En niet alleen de pers stortte zich op dit thema. Ook in de in die tijd geruchtmakende roman *Ik heb altijd gelijk* (uit 1951) van W. F. Hermans — niet bepaald een sportminnende schrijver — komen allerlei voetbalkwesties uitvoerig aan de orde.

En nu is er dan het proefschrift van de historicus Gerrit Valk over, zoals de ondertitel luidt, de geschiedenis van het betaald voetbal in Alkmaar. Het verscheen in 2004, met als hoofdtitel de clubliedregel: *AZ is de naam!* Valks informatieve studie bestaat uit drie delen. In het eerste komt de invoering van het betaald voetbal in 1954 aan de orde. Dat is zowel het landelijk verhaal daarover als de toespitsing ervan op de hectiek van de gebeurtenissen in het Alkmaarse. Zo blijkt dat Alkmaar er in april 1954 vroeg bij was met de start van een profclub, die zich meteen aansloot bij de eind 1953 opgerichte Nederlandse Beroepsvoetbal Bond (NBVB). Opvallend is dat het initiatiefrijke bestuur niet behoorde tot de rijkere bovenlaag van de stad, die toen circa 40.000 inwoners telde. De aangetrokken spelers, die voor een weekloon van twintig gulden en een winstpremie van veertig gulden gingen spelen, kwamen voor het overgrote deel uit de eigen regio. Hun overstap van hun eigen amateurclubs naar het semi-profbestaan ging gepaard met veel emoties, zoals uit de door Valk verzamelde mondelinge geschiedenis blijkt. De nieuwbakken profs werden geruime tijd met de nek aangekeken en sommigen zelfs voor NSB-er of fascist uitgemaakt. Dat gebeurde niet alleen rond Alkmaar maar ook elders in Nederland. Een Limburgs bestuurslid van de Koninklijke Nederlandsche Voetbalbond (KNVB), die zich krampachtig vasthield aan het amateurisme, karakteriseerde in het heetst van de strijd de NBVB als ‘dat stelletje SS’-ers’. Maar eind 1954 werd de vrede tussen beide bonden getekend; de NBVB ging op in de KNVB, en men startte een nieuwe, betaald-voetbal-competitie. Daarvoor al was op zaterdag 14 augustus in Alkmaar de eerste officiële (NBVB-)wedstrijd uit het betaalde voetbal in Nederland gespeeld: Alkmaar ’54 tegen Venlo, 11.000 toeschouwers, uitslag 3-0. Opnieuw was de victorie in Alkmaar begonnen.

De volgende twee, veel uitvoeriger delen zijn echt clubgeschiedenis geworden. Eerst is er het verhaal over Alkmaar ’54, vervolgens, vanaf 1967, toen de fusie met FC Zaanstreek plaatsvond, gaat het om AZ ’67, dat tegenwoordig de nog kortere naam AZ draagt. Alleen sporadisch waagt Valk zich nog aan een vergelijking met ontwikkelingen en situaties op voetbalgebied in andere Nederlandse steden en streken. Het stramien van beide delen, met als behandelde tijdvakken 1954-1972 en 1972-1993, komt op het volgende neer. Eerst komen de bestuurlijke en financiële perikelen aan bod (het grote geld rukte steeds meer op), daarna blijkt de gemeente Alkmaar op cruciale momenten de club financieel op de

been te hebben gehouden (motief: kiezersgunst), dan is het zaak om het aandeel van de supporters en toeschouwers in de clubgeschiedenis te belichten (ook toename van supportersgeweld in Alkmaar), en tenslotte komen de spelers in beeld (hun salarissen stegen van honderden naar honderden duizenden guldens). Valks verhaal stopt in 1993, maar hij kon het niet laten — clubman en superdocumentalist als hij is? — in een epiloog toch nog even de jaren 1993 tot 2004 mee te pikken. Recente successen van de club, waaraan de namen van geldschietter Scheringa en trainer Adriaanse zijn verbonden, en de komst van een nieuw stadion (waarmee ook de auteur zelf enige bemoeienis heeft gehad), fungeren hier als toegift. Het jaar 1972 is ongetwijfeld een belangrijk breukpunt in de geschiedenis van AZ geweest. De gebroeders Klaas en Cees Molenaar, voetballiefhebbers en geslaagde zakenlieden, kochten toen min of meer de club op en hun investeringen wierpen op termijn vruchten af. Vooral de aankoop van Nederlandse cracks (onder wie een fameuze als Willem van Hanegem) en talenten (zoals de voor het succes van de club veel belangrijkere spelers als de topscorer Kees Kist of de spelbepalers Jan Peters en de Deen Kirsten Nygaard) leidde uiteindelijk in 1981 tot het begeerde landskampioenschap. Wel had AZ inmiddels het imago gekregen van briljantenclub, vanwege cadeautjes van de suikerooms aan de spelersvrouwen, en bontjassenclub. Dat laatste sloeg op de verschijning van de Amsterdamse jet-set op de ertribune in de Alkmaarder Hout. Na de glorie van 1981 haakte de familie Molenaar weldra af als geldschietter. De val voor de club was daarna heel diep, maar in 1993 kwam er een nieuwe *big man*, Scheringa, aan het roer.

Hoe goed is dit proefschrift? Lastige vraag, immers echt vergelijkingsmateriaal, zo bleek hierboven, is er nauwelijks. De kritiek die de studie kreeg in de serieuze en betere sportpers zegt zeker niet alles. Die reacties waren voorspelbaar: de ene journalist vond de anekdotes smakelijk, maar de rest van het boek saai, de ander miste de sfeer van het stadion en mopperde over de academische aanpak en schrijfstijl. Belangrijker voor een faire vakhistorische beoordeling lijken mij de volgende punten. Wat het brede gebruik van bronnen betreft en als documentair verhaal is *AZ is de naam!* zeker een geslaagde studie. Dat valt ook te verwachten van een voormalig directeur van het gemeentearchief van Alkmaar. Van het door hem beoogde doel om de Alkmaarse casus zoveel mogelijk te verbinden met veranderingen in de Nederlandse samenleving is daarentegen beduidend minder terecht gekomen. Zaken als toegenomen mobiliteit en invloed van de media worden aangestipt, maar lijken ten koste te zijn gegaan van veel informatie op politiek en bestuurlijk vlak — ook niet verwonderlijk bij een auteur die oud-kamerlid is en zich nog steeds manifesteert in de lokale politiek. Mijn belangrijkste bezwaar tegen deze verdienstelijke studie is dat het spanningsveld tussen feit en mythe (zoals de verering van voetbalhelden en de constructie daarvan in met name de media) nauwelijks aan bod komt. En dat terwijl het materiaal hier voor het oprapen ligt. Zelf moet Valk wel intuïties op dit vlak hebben gehad. Zo betitelt hij zijn portrettering van de spelers uit de twee onderscheiden periodes heel beeldend als ‘matadores’ en ‘helden op noppen’, maar hij doet daar, in analytisch opzicht, verder niets mee. Opgelegde kans gemist, zullen we maar zeggen.

Yme Kuiper

A. van der Veen, D. Verhoeven, *En toch verschillend. Zusters van Liefde van Onze Lieve Vrouw, Moeder van Barmhartigheid 1960-2000* (Hilversum: Verloren, 2005, 358 blz., ISBN 90 6550 868 6).

De historiografie van religieuze gemeenschappen is het niveau van hagiografische gedenkboeken inmiddels ruimschoots ontstegen. Ook professionele historici leggen zich op deze tak van geschiedschrijving toe, veelal in opdracht van (goeddeels verdwijnende) religieuze gemeenschappen zelf. Door de eigen geschiedenis door professionals in kaart te laten brengen, laten besturen van orden en congregaties zien dat ze hun oorsprong en ontwikkeling, maar zeker ook hun bijdragen aan de op- en uitbouw van onderwijs en zorg vanaf 1840 tot diep in de twintigste eeuw serieus nemen. Zulk opdrachtonderzoek verdiept het beeld van de sociaal-culturele en intellectuele ontwikkeling van katholieken in Nederland. Toch wordt de reikwijdte ervan ook steeds beperkt door het enkelvoudige perspectief van de gemeenschap die de opdracht tot onderzoek verstrekte.

Die specifieke context kenmerkt ook de jongste studie over de grootste zustercongregatie in Nederland, die in de eerste plaats bedoeld is voor de Zusters van Liefde zelf. Om hun eigen ervaringen in de periode 1960 tot 2000 draait het vooral. Geen gemakkelijk tijdvak om te documenteren, getekend als het is door vernieuwing, stagnatie, uitredingen, vergrijzing, afkalving van de werkvelden, versnippering van inzet, een zekere individualisering en bestuurlijke democratisering. Zoeken naar een nieuwe consensus is met ontmoedigend grote hoeveelheden beleidsstukken gepaard gegaan. Niettemin hebben de historicae Annemiek van der Veen en Dolly Verhoeven een toegankelijk boek geschreven. Overeenkomstig de bescheiden doelstelling heeft het een dito notenapparaat en bibliografie; diepgravende analyses willen de auteurs niet bieden. Het boek is aantrekkelijk door de vele illustraties. Grafieken en kaartmateriaal maken de ontwikkeling van ledental en stichtingen per land inzichtelijk. De precieze aantallen van de provincies en regio's staan bovendien nog in een afzonderlijke bijlage. Behalve op archiefonderzoek steunt het boek op meer dan negentig interviews gehouden met zusters in binnen- en buitenland. Toepassing van *oral history* is inmiddels een traditie in het onderzoek naar religieuzen in Nederland. De keuze voor anonimisering van zegsvrouwen pakt echter ongelukkig uit, omdat noodzakelijke contextgegevens (leeftijd, standplaats, werkveld) ontbreken. Daardoor zijn de citaten — ook in de op zich illustratieve afzonderlijke tekstblokken — voor lezers moeilijk te wegen. Ondanks deze anonimisering is het een opmerkelijk openhartig boek geworden.

Het beschrijft achtereenvolgens de belangrijkste veranderingen in beleid en bestuur, werkzaamheden en levens van afzonderlijke zusters. De letterlijk monumentale impact van de liefdezusters laat zich behalve uit grote aantallen (scholen en ziekenhuizen, leerlingen en verpleegden) aflezen uit de foto's van de instituties die zij stichtten. Geen goed werk was hun vreemd en het is deze verdeling van aandacht en inzet over onderwijs op alle niveaus, armen-, zieken- en bejaardenzorg die de congregatie opbrak, zodra de overheid via subsidies deze werkvelden begon te reguleren. Religiositeit en nieuwe eisen aan professionaliteit bleken niet altijd gemakkelijk te verenigen. Hoewel een deel van de zusters geporteerd was voor vernieuwingen, bleken die aanvankelijk confronterend en maar moeilijk te kanaliseren. Getraind in gehoorzaamheid en zwijgen was het voor deze